ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЦКІУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЗРЭ КЪЫДОКІ

№220 (21.628) ● 2009 гъэм щэкІуэгъуэм (ноябрым) и 21, щэбэт ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокІ ● И уасэр соми 3-щ ●

adyghe@mail.ru
adyghepsale.ru

●КъБР-м и Парламентым и Президиумым

Къэрал дэІэпыкъуныгъэм зеубгъу

КъБР-м и Парламентым и спикер Чеченов Ануар иригъэкІуэкІащ республикэм и хабзэгъэув Іэнатіэм и Президиумым и зи чэзу зІуущІ.

ДЕПУТАТХЭР тепсэлъыхьащ «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм инвестицІ къэкІуэнхэр зэрыщыгъуэм и Іуэхукі»» КъБР-м и Законым зэхъуэкІыныгъэхэр хэлъхьэным и Іуэхукі» КъБР-м и Законым и проекту Къэбэрдей-Балъкъэрым и Президиум Парламентым къыщыхилъхьам. Экономикэ политикэмкІэ, мылъкумкІэ, хьэрычэтыщІэ лжьыгъэмкІэ комитетым и унафэщІ Марыщ Ириней зэрыжи-ІамкІэ, мы законопроектым зрегъэубгъу къэралыр инвестицІ лжьыгъэм хэтхэм зэрадэІэпыкъУ Іэмалхэм. Ахэр тепсэлъыхьащ инвестицІ лжьыгъэм хэтхэм кредит Іуэхущ1апІэхэм къыІаха щІыхуэхэм ящыщ Іыхьэр хуапшынывжын папщІэ республикэ бюджетым субсидиехэр щыхуэхъа, финансыдымкІэ (лизингымкІэ) зэращІылІа зэгурыІуэныгъэхэм япкъ иткІэ, ятыжьын хуей ахъшэм щыщ Іыхьэр хуащыщынывжа зэрыхъунэм.

КъБР-м и Парламентым и Президиумым мы Іуэхуэхэр зи пщэрыль комитетым кьалэн щиІащ къэдгъэлъэгъуа законопроектым теухуауэ ехыжьхьэхмрэ кьыхуэтищ щІагъуэхэмрэ зэригъэУІэжу, КъБР-м и Парламенты и зэІущІэм къащыхилъхьэну.

Депутатхэр тепсэлъыхьащ УФ-м и адрей щІынадъэхэм щыщ я лэжьэгъуэхэм кьыхалъхьа хабзэгъуэм жэрдэмхэм. Ахэр нэхьыбэу зэхъэлІар этил спиртыр, фадэхэкІэр щІыныкмрэ щэнымрэ я Іуэхур къэралым зэригъэзэхуэнырщ, пивэу ящэмрэ арафымрэ мардэ гуэр хуагъэувыныр, сабий зиІэ унагъуэхэм къэралыр ядЭпыкьун и лъэныкьуэкІэ аргуэру лэжьыпхъэхэм ятеухуа федеральнэ законхэм зэхъуэкІынигъэхэр халъхьэнырщ. Апхуэдэ жэрдэмхэм я нэхьыбэр Президиумым хэтхэм дагъгъащ.

КъБР-м и Парламентым и Унафэщ1 Чеченов Ануар къызэхуэсахэр щыгъуаз ящ1ащ Москва щыщыІам зэфІигъэкІа лжьыгъэм къриКІуахэм. КъБР-м и Парламентым и спикерыр хэтащ УФ-м и Федерацэ Зэхуэсым Федерацэмкі э и Совет№м Урысей Федерацэм и щІынадъэхэм я къэрал властым и хабзэгъэув органхэм ядэлтжьэнымкІэ и Советым и зІущІэм. Абы щытепсэлъыхьащ Урысей Федерацэм и щІыналъэхэм инновацэ лжьыгъэм зыщегъэжьынымр хабзэхэмкІэ щІэгъэбыдэным теухуа Іуэхум. ЗэІущІэм хэтащ УФ-м и щІыналъэ 63-м я хабзэгъэув властым и лІыкІуэхэр, УФ-м и Президентым и администрацэмрэ Правительствэмрэ я лжьакІуэхэр. Чеченов Ануар къызэриІуэтэжамкІэ, Федерацэмкі э Советым и Унафэщ1 Миронов Сергей зэІуІэпкьуэ Іуэхум ІэпкьлъапІэ щІэныгъэ-техникэ политикэр зыкъомкІэ гъэлъэщын зэрыхуейр. Инновацэ Іуэхум жыджэру тегъэгушхуэныр и лъабжьэщ экономикэр хуабжьу зэхъуэкІыным. Москва щекІуэкІа зэІущІэм къыщыхагъэбелджылыкІащ инновацэ технологиехэм зрагъэжьын, ахэр къагъэсэбэпын я лъэныкьуэкІэ мы зэманым ирагъэкІуэкІ лжьыгъэм арэзы укьыззэримыщІыр. Псалъэм и хьэтыркІэ, къэралым щІэзфІагъэкІ инновацэ Іуэхуэхэр машІэ дыдэщ. Ахэр щІынальхъэм ятебгъэщэжмэ, зэщхьэщыкІынигъэ инхэр уолъабгъу. Федеральнэ бюджетым нэхъ зэманым щІэныгъэм ахъшэ нэхьыбэ хухих хъуащ, ащхьэкІэ инновацэ технологиехэм хуэкІуэным трагъэкІуадэр иджыри куэдкъым. Псом хуэмыдэу щІыкІэр щыгугъащ дуней псом инновацэхэр къыщыдзэнигъэнэщ икІи щыпхъэнигъэкІ Іуэхущ1апІэ щІыкІухэмрэ курыхтхэмрэ я деж. Къэралыр хуащ1ахъунуц инновацэ лжьыгъэр ящ1эзгъэпсынщІэ, яхъуэгъэкІуатэ налог тыкІэм хуэкІуэну. Мы Іуэхум хуэгъэза унафэ зыбжанэ къащІатгъэхъхщ, ш1эманым Правительствэм егъэхъэзыр инновацэхэр зрадигъэпсынщІэну льготэхэр щыубыдыхуа хабзэ зыбжанэ.

Апхуэдэу Парламентым и спикерым къиІуэтнырщ, пивэу ящэмрэ арафымрэ мардэ гуэр хуагъэувыныр, сабий зиІэ унагъуэхэм къэралыр ядЭпыкьун и лъэныкьуэкІэ аргуэру лэжьыпхъэхэм ятеухуа федеральнэ законхэм зэхъуэкІынигъэхэр халъхьэнырщ. Апхуэдэ жэрдэмхэм я нэхьыбэр Президиумым хэтхэм дагъгъащ.

КъБР-м и Парламентым и Унафэщ1 Чеченов Ануар къызэхуэсахэр щыгъуаз ящ1ащ Москва щыщыІам зэфІигъэкІа лжьыгъэм къриКІуахэм. КъБР-м и Парламентым и спикерыр хэтащ УФ-м и Федерацэ Зэхуэсым Федерацэмкі э и Совет№м Урысей Федерацэм и щІынальхъэм я къэрал властым и хабзэгъэув органхэм ядэлтжьэнымкІэ и Советым и зІущІэм. Абы щытепсэлъыхьащ Урысей Федерацэм и щІыналъэхэм инновацэ лжьыгъэм зыщегъэжьынымр хабзэхэмкІэ щІэгъэбыдэным теухуа Іуэхум. ЗэІущІэм хэтащ УФ-м и щІынальхъэм ящ

● Пэкiухэр

Щыр уэзрыхьейуэ бгъуэц хъунукъым

Ди газетым зэрыстатьи. Налшык Абхъазым и щIэр зезыхь уэтым щэкIуэгъуэм и 17-м щекIуэкIыж щIыхьшхуэ зыхэта пэкIу, Ар къыхэзграгъэпэщащ Адыгэ жыларагъуэ зэгуэхьныгъэ хэм я гъэжьыгъэр Зэзыгъэуфу советым.

ЗЭIУЩIЭРт еухуаеу щытащ «Урысей Федерацэм щIыпIэ самоуправленэ кьыщыхьзэгъэпэщыныкIэ псомн ахуэгъэзэ хабзэхэм я Iуэхуиз» 2003 гъэм жэпуэгъуэм и 6-м къыдэкIащ 131-нэ Федеральнэ законым щыгубзыхуэ Iуэхугъуэхэр ди республикэм зэрыщагъэзащIэм.

«Хьэбэрдей конгресс» жылагъуэ зэгуэхьныгъэм и тхьамадэ **Хьэщхьэ Муйэзин** пэкIур къызэIуихэ нэужь, ятIэ псальэр ираташ Адыгэ жылагъуэ организацэхэм я гъэжьыгъэр Зэзыгъэуфу советым и унафэщI **Кьалмыкъ Жылэбий.**

- Нобэ дыщыдзэхьхьар мыхьумыщIэу дышхьидзну, егъэлеяуэ зыгуэхэр дгъэкIуэнщэну аракым. Дыщыдзэхуэсар 131-нэ Федеральнэ законыр захуагъэр пэжагъэр хэпIуу гъэзэщIэным хуэфащэ хэкIыпIэ кIыхуэдгъуэтын папщIэщ, - кIыхигъэщащ абы. - ПщIэ зыхуащIу пэкIум хэтхэ? Дэ ди нэгу щIоIо нужьрей илъэсхэм ди республикэм я хъужьныныгъэфIхэр кIыхэзрыщыхъуар. Псом ятIэу аэр щыпэрыпхьагъуу финанс-экономикэ Iэнатlэмрэ жылагъуэ-политикэ гъащIэмрэ. Нэхъапэхэм зэгрихьауэ щыта гугъуехьхэр кIыхэзднэкIыныкIэ гуГъэфIхэр щыIэ хьуащ. Республикэм и кIалащхьэмрэ районцентрхэмрэ зэIуэпэщ ящ, мыкуэдми бюджет Iуэкущ Iэхэм я лэжьакIуэхэм улахэр и чэзум ират, нэхъапэм хьафIадзэ жауэ щыта щIыхэр кьаIэтыж. Промышленностым и Iнатlэ псомн тещIыхьа бизнес-планхэр ягъэхъэзыращ, абы-хэм ящыщ куэдыр кьэрал властым и зыхуэфащэ органхэм кьащтащ. Урысейм я нэгъуэщI кьэралхэмрэ я инвестицэхэр ди экономикэм, экскурс-туризт Iуэхуащ Iэхэм, нэгъуэщI Iэнатlэхэм кьыхегъэхьащ. Iуэхуэгъуэ Президент Кьанокъуэ Арсен лэжьыгъэшхэр ирегъэкIуэкI, - кIыигъэзгъуащ Кьалмыкъ Жылэбий. - Ауэ балъкъэр Iыэпкьым и Iыхьлыкьэм я советым и пашэхэри ди республикэм кьыбгъэдэкIыу Кьэрал Думэмрэ Федерацэмкlэ Советымрэ хэт депутатхэм ящыщхэри абы щыгуфIыкIыркъым. Уеблэмэ хьыбарегъащIэ Iэнатlэ хэм кьыщыпсалъэкIэрэ, ищIхькIэ щыIэ Iуэхуащ Iэхэм щыIэ хуаунсКIэрэ, хуит ямыщIа пэкIуэр, нэгъуэщI зэхуэсхэр кьыхэзгъэпэщкIэрэ, зыужьныныгъэм зэранышхуэ яхуохъу.

Адыгэ жылагъуэ зэгуэхьныгъэхэм я лэжьыгъэр Зэзыгъэуфу Советым и тхьамадэм кьыхихьащ республикэм щыIэ щIэгъэстакIуэ кьаруэхэм нэмыкIыбитагъэ хэлъу я щхьэр кьыхэзраIэтыр, Кьэбэрдей-Балкъэрым и унафэщIхэм, Президентым зыпщIащэ хуэдэу защIурэ, ипэжьIпэкIэ кьэбэрдей лъэпкым кьызэрыпщIуувар. Ар кьыщежьар нобэкъым икIи дыагъасэкъым. Кьэбэрдеихэмрэ балъкъэрхэмрэ я зэхущытыкIэм и тхыдэр зэзыхьуэ кIыну зэщIэныгъэлI нэпцIхэр кьыхэзрыщIжу дыгъэ балъкъэр щ

КъБР-м и Щалэгъуалэ Правительствэм и жэрдэмкIэ щэкIуэгъуэм и 18-м балигъыпIэ имыува сабийхэм социальнэ дэIэпыкъуныгъэ щагу эт, гъашIэм щыхагъэзэгъэ «Нэмыс» республикэм центрым конференцэ щекIуэжащ. Ар техуауэ щытащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и унагъуэхэм, сабийхэм хуащI социальнэ Iуэхутхэм ебгъэфIэкIуэнымкIэ щыIэ хэкIыпIэхэр къэгъэльэгъуэным.

ЗЭУЩIЭМ хэтащ КъБР-м лэжьыгъэмрэ социальнэ зыужьынигъэмкIэ и министерствэм и лэжьакIуэхэр, республикэм и Щалэгъуалэ Правительствэм хэтхэр, социальнэ Iуэхущапи Iэ зэмылIэужьыгъуэхэм я лыкIуэгъэ.

КъБР-м и Щалэгъуалэ Правительствэм лэжьыгъэмрэ социальнэ зыужьынигъэмкIэ и министрМэлбахъуэ Алим зэIущIэхэм ныкъуэкIи, щалэгъуалэр сахэр щигъэгъуэзащ ар зэрекIуэкIыну щыкIэм икIи жиIащ цыхуэхэр социальнэ и лъэныкъуэкIэ хъумэнымкIэ щыIэ Iуэхущапи Iэхэм я лэжьакIэм зегъэхъуэжьыным, абы Iэмалыщ Iэхэр кьыщыгъэсэбэпыным зэхъуэжкIынигъэфIэкIэр кьыз Iэрыщ Iэкъуэнур.

Нобэрей зэIущIэм мыхьэнэшхуэ зэриIэр, щалэгъуалэр апхуэдэ Iуэхугъуэ зэ зм игъэумэщIу, абы хэкIыпIэ хэр кьыхуалъыхьуэну зэрыхэтым кьэкIуэнум фIыгъэпIэ, адэкIи ехъулIэныгъэхэр яIэу я лэжьыгъэм пырытыну зэрегулагъэ кьыхэщащ КъБР-м лэжьыгъэмрэ социальнэ зыужьынигъэмкIэ министрым и кьуэдзэ **Голочалов Николайм** фIэхьыс псалъэм.

Адэжь утыкур хуит зыхуащIа КъБР-м лэжьыгъэмрэ социальнэ зыужьынигъэмкIэ и министерствэм и Iэщагъэлъ нэхьыжь **Селиверст овэ Татьянэ** унагъу эмрэ сабийхэмрэ Iуэхутхъэбзэ яхуэзыщIэ республикэ Iуэхущапи Iэхэм я лэжьакIэм зыубгъуауэ тепсэльыхьащ. Абы и докладым кьыхэрыщIгъэльэгъуамкIэ, «Лэгъупыкъуэ» республикэм зыгъэпсэхупIэм сабийхэм я уэзнышагъэр щрагъэфIэкIуэнымкIэ Iэмал псори щыIэщ. Сабийхэм я узыр зыхуэдэр кьажтэу, абы еIэзэнымкIэ ар иджыпей центр лъэщу кьалытэ, уеблэмэ абы кьыпэхьун нэгъуэщI Iуэхущапи Iэ Кавказ Инвалидхэм щыIэкъым. Илъэс кьэс «Лэгъупыкъуэ» я узыншагъэр щрагъэфIэкIуэжь бынунагъуэшхуэхэм, унагъуэ хэмыщIагъэм кьыхэкIа, адэ-анэм я нэIэм щIэмыту кьэна, зеиншэ сабийхэм. 2009 гъэм блэкIа мазибгъуэм кьриубыдэу центрым щыIащ сабий 3320-рэ, абы щыщу 240-р ныкъуэдыкъуэщ. Зи зэфIэкI лъагэхэмкIэ зи цIэр фIыкIэ Iуа Iуэхущапи Iэм кьокIуалIэ ди къэралым и щIыпIэ зэмылIэужьыгъуэхэм кьунэ ныбжьыщIэ куэд.

1996 гъэм Аруан районым кьыщыгъэгъагъэщащ Унагъуэмрэ сабийхэмрэ социальнэ дэIэпыкъуныгъэ щагъуэт республикэ центр. Абы и лэжьыгъэр хуэунэтIащ унагъуэмрэ сабиймрэ быдзу зэпыщIауэ къэгъэхъуным, щыкIуэм я хуитыныгъэр хъумэным, гъуэгу захуэм текIа ныбжьыщIэхэр гъашIэм хэгъэзагъэкынымкIэ, ныбжьыщIэхэр хъумэным, гъуэгу захуэм текIа ныбжьыщIэхэр гъашIэм хэгъэзагъэкынымкIэ, ныбжьыщIэхэр хъумэным, гъуэгу захуэм текIа ныбжьыщIэхэр гъашIэм хэгъэзагъэкынымкIэ щадзалажь центр. 2008 гъэм КъБР-м лэжьыгъэмрэ социальнэ зыужьынигъэмкIэ и министерствэм а центрыр и нэIэ щIигъэувэри, Бахьсэн районым щылажьэ къэрал Iуэхущапи Iэу кьиныгащ. Абы зэуэ сабий 30-м щадэлажьэфынущ. Апхуэдэу центрыр зэрыщыIэ зэманым кьриубыдэу дэIэпыкъуэгъуэ яхуэхъуащ сабий 14.586-м. Федеральнэ программэм ипкь иткIэ, центрым зыхуэныкъуэ Iэмэпсымэхэмрэ автомашинэхэр кьратащ.

БалигъыпIэ имыува сабийхэм социальнэ дэIэпыкъуныгъэ щагъуэт, гъашIэм щыхагъэзэгъэж «Нэмыс» республикэ центрым и унафэщI **Кьардэн Адэлбий** КъБР-м и Щалэгъуалэ Правительствэм зэхэша зэIущIэр зэрыщхьэпэр жиIащ икIи апхуэдэ лэжьыгъэ купщIафIэ куэд зэфIагъэкIынымкIэ ехъулIэныгъэ яIэу.

- Сабийр гъашIэм хэгъэзэгъэжьынымкIэ мыхьэнэшхуэ иIэщ унагъуэ жьэгум и хуабагъэр абы зыхеобгащIэу удэлэжьэным, - жиIащ Кьардэн Адэлбий. - Абы и лъэныкъуэкIэ дэ программэ щхьэхуэхэр зэхэдгъэуващ. Апхуэдэ эщ «унагъуэ гъэсакIуэ» жьыхэтIэр. Псальэм папщIэ, адэ-анэм иIэ хуитыныгъэхэр зыщхьэщапыкъа, ауэ ахэр гъуэгу пэж тешэжьынымкIэ, я бынхэмкIэ яхь жэуапльныгъэр зыхуэдэр кьагурыуэжьынымкIэ абыхэм ядэлэжьэху, я щIэблэр ди деж кьрашалIэри, пIалъэ гуэркIэ унагъуэ щхьэхуэхэм ятыдогуащэ. Ахэр зыбгъэдэсхэращ «унагъуэ гъэсакIуэ»-кIэ дыдэ «Нэмыс» республикэм и унагъуэ дэIэпыкъуныгъэ щагъу эт, гъашIэм щыхагъэзэгъэ «Нэмыс» республикэ центрыр 2002 гъэ льандэрэ мэлажьэ, зыхуэныкъуэ Iэщ IагъэлIхэмкIэ, IэмэпсымэхэмкIэ хъарзынэу кьыдзэгъэпэщащ. Ныбжьыщ Iэхэр мы Iуэхущапи Iэм кьрашэлIэным щхьэхуэсыгъуэ зыбжанэ иIэщ: хэтн екIуалIэп Iэнэщ, хэтн адэ-анэм и нэIэ щIэткьым, хэтн унагъуэм яхэзагъэкьым, хэтн хьэулейуэ уэрамым дэтщ, хэтн къэзылъхуахэм тэмэму зыхуэ я хуагъэзэфкьым. Апхуэдэ щIэблэ щIэныгъэ щыщ зэрыщIэтыр, ахэр зэрыщIэтыр, ахэр зэрыщIэтыр, ахэр

Зыгъэпсэхугъуэ махуэм

Малъхъэдис

● ЦыкIухэм факъыхуеджэ

ТхьэкIумэкIыхь Iущыцэ

Бирмэ тауры хъ

ЕУЭЩ АБИ, мэзым щыпсэуащ зэгъэнэгъуащ - зы Мыщэ лъэбыщэжь, зы Номин хьилэшы, зы ТхьэкIумэкIыхь Iущ.

Зэхуэдэмэ ахэр махуэкIи, зэхъурджауэу щIадзэнт. Апхуэдэхэм деж къэхурат: Мыщэмрэ Номинымрэ тIу зэрыгъэхъужыри, ТхьэкIумэкIыхьыр ауан ящIын щIадзэрт. Мыщэ лъэбыщэжьым жиIэт:

- Еплъыт, ТхьэкIумэкIыхь. ЩыкIужьей, сэ си инагъым, си къарууфIагъым. Сыхуеймэ, зэ еузгъуокIэ уи псэр хэзудыфынущ.

Мыщэжьым къыдежьуу Номинри пIэрэIарэт:

- Сэ схуэдэу Iэззу жыгым дэпщеифын зыри нэгъэщIщыIэкъым. КIапжкIэ сыкIэрыщIауэ жыгым сыфIэлъыфщ. Уэ, ТхьэкIумэкIыхь дзыгъэпсэм, ар дыдэри пхуэзфIэкIынукъым.

Мис апхуэдэу зы махуэ гуэрым зэхъурджэуэжу ахэр здэщытым, ямыщIэххуу Аслъэныжьыр къабгъэдыхащ. Мэз псэущхьэхэм я тепщэр апхуэдизкIэ мэжэIатаи, зэгъэнэгъуищри зэуэ иригъэлъэтхьыну хьэзырт.

Аслъэным япэ щIыкIэ Мыщэ лъэбыщэжьым зыхунгъэзащ:

- ИЭт, болацэжь, къызжелэфыт, сытыми сэ къыжьэдхыр?

Ар жиIэри, Аслъэным и жьэр ину зытрихащ.

- Зиусхьэну зи щIыхьыр лъагэ! Уэ лы куэд бошри, абы щхьэкIэ уи жьэм мэ Iей къыжьэдех, - жиIащ Мыщэм.

- Мы зэхэсхыр сыт! Угурбиян гуэр си гугъащ уэ. Хьэмэрэ ауан сыкъэпщIу ара? - жиIэри Аслъэныр къытехэащ, зэ еузгъуэ фIэкIа имыщIу еуэри, лъэбыщэжьыр иукIащ.

- Сытымэ къызэждихр, къызжелэфыт, Номин? - Аслъэным абы и дежкIэ зигъэзащ.

Мыщэжьым и кIуэдыкIар зыльэгъуа Номинhigъ къэгуэзащ:

- Зиусхьэну! Удз гъэгъа иэхъ дахэ дыдэу дунейм тетхэм яIэ мэ гуакIуэхэм хуэдэщ сэ иджыпсту къысщIихьэр.

- Уэ сэ слъагъур упщIыупсщ! - къэгъуэхъуащ Аслъэныр. - Удз гъэгъаимэ дзиэ къикIын, си къарууфIагъым. Сыхуеймэ, зэ еузгъуокIэ уи псэр хэзудыфынущ.

Мыщэжьым къыдежьуу Номинри пIэрэIарэт:

- Сэ схуэдэу Iэззу жыгым дэпщеифын зыри нэгъэщIщыIэкъым. КIапжкIэ сыкIэрыщIауэ жыгым сыфIэлъыфщ. Уэ, ТхьэкIумэкIыхь дзыгъэпсэм, ар дыдэри пхуэзфIэкIынукъым.

Мис апхуэдэу зы махуэ гуэрым зэхъурджэуэжу ахэр здэщытым, ямыщIэххуу Аслъэныжьыр къабгъэдыхащ. Мэз псэущхьэхэм я тепщэр апхуэдизкIэ мэжэIатаи, зэгъэнэгъуищри зэуэ иригъэлъэтхьыну хьэзырт.

Аслъэным япэ щIыкIэ Мыщэ лъэбыщэжьым зыхунгъэзащ:

- ИЭт, болацэжь, къызжелэфыт, сытыми сэ къыжьэдхыр?

Ар жиIэри, Аслъэным и жьэр ину зытрихащ.

- Зиусхьэну зи щIыхьыр лъагэ! Уэ лы куэд бошри, абы щхьэкIэ уи жьэм мэ Iей къыжьэдех, - жиIащ Мыщэм.

- Мы зэхэсхыр сыт! Угурбиян гуэр си гугъащ уэ. Хьэмэрэ ауан сыкъэпщIу ара? - жиIэри Аслъэныр къытехэащ, зэ еузгъуэ фIэкIа имыщIу щIэу еуэри, дыгъужьыр кIрИудащ.

МащIэрэ щыпсэ дыгъужьыр, куэдрэ щылъа, сытми, зэгуэр зыкъащIэжри, и нэр къызэтрихмэ, шыр бгъэутмэ - къащтэ.

- Сыту шы делэIуэ сриухэллат, - гъумэтIымащ дыгъужьыр, - къеджэкIэ зэрызмыщIэр ищIэртэкъым. Сытыт и фIалъэ лъакъуэм щIэлъ налым тетхар зэрищIынури?

Пианинэ сеуэфыну?

МафIэсым хэхуэу зи Iэхэр уха бжьу иса лIыр и узынщагъэм къыкIэлъыплъ дохутырым йоупщI:

- Си Iэхэм бинтыр кIэрыфхьжмэ, пианинэ сеуэфыну? - Си гугъэмкIэ, уеуэфынущ, - и щхьэр ещI дохутырым.

- Сыту тельыджкэ куэд яхуэзэфIэкIрэ мы дохутырхэм! Сэ игъащIэм пианинэ сеуэфу щытакъым, куэд дыдэ щIауэ сохъуапсэ!

ЩхьэкуцIынш э

Къуаргъым и мыуэху зэрихуэу, псоми яхэпсэлъыхьу, псынщIэу къызидилъэтыхьым, жыгейм щхьэкIэ еуэри къеуэхуащ.

- Насилъжьыр иIэти, щхьэкуцIынш э, - жиIащ жьыгдум, - армыхъумэ и щхьэр хьеятэкъэ.

Сыту шы делэ

Дыгъужь мэжэлIар мэзым къыщIэкIри, хьэкIуэу губгъуэм ит шыжьым зыкъфимыгъэльагъуу гъунэгъу зыхуищIащ.

- Уи пIэм уимыкI, шыжь, усхынущ, ущIэпхъуэу лейуэ гугъу зумыгъэхь.

- Сыпшхми, укъызэбэдэжкIащи, хьэлэл сыпхухьу, ауэ си щIыбагъымкIэ къэкIуэкIи, дыгъуасэ къысщIалъхьа налхэм ятетхаэм дунейм семыхьжж щIыкIэ къысхуеджэж.

Дыгъужьыр арэзы хъури шым и щIыбагъымкIэ екIуэкIащ, шыри зыхуеихэр арати, фIалъэ лъакъуэмкIэ хуищIэу еуэри, лъэбыщэжьыр иукIащ.

- Сытымэ къызэждихр, къызжелэфыт, Номин? - Аслъэным абы и дежкIэ зигъэзащ.

Мыщэжьым и кIуэдыкIар зыльэгъуа Номинhigъ къэгуэзащ:

- Зиусхьэну! Удз гъэгъа иэхъ дахэ дыдэу дунейм тетхэм яIэ мэ гуакIуэхэм хуэдэщ сэ иджыпсту къысщIихьэр.

- Уэ сэ слъагъур упщIыупсщ! - къэгъуэхъуащ Аслъэныр. - Удз гъэгъаимэ дзиэ къикIын, си къарууфIагъым. Сыхуеймэ, зэ еузгъуокIэ уи псэр хэзудыфынущ.

Мыщэжьым къыдежьуу Номинри пIэрэIарэт:

- Сэ схуэдэу Iэззу жыгым дэпщеифын зыри нэгъэщIщыIэкъым. КIапжкIэ сыкIэрыщIауэ жыгым сыфIэлъыфщ. Уэ, ТхьэкIумэкIыхь дзыгъэпсэм, ар дыдэри пхуэзфIэкIынукъым.

Мис апхуэдэу зы махуэ гуэрым зэхъурджэуэжу ахэр здэщытым, ямыщIэххуу Аслъэныжьыр къабгъэдыхащ. Мэз псэущхьэхэм я тепщэр апхуэдизкIэ мэжэIатаи, зэгъэнэгъуищри зэуэ иригъэлъэтхьыну хьэзырт.

Аслъэным япэ щIыкIэ Мыщэ лъэбыщэжьым зыхунгъэзащ:

- ИЭт, болацэжь, къызжелэфыт, сытыми сэ къыжьэдхыр?

Ар жиIэри, Аслъэным и жьэр ину зытрихащ.

- Зиусхьэну зи щIыхьыр лъагэ! Уэ лы куэд бошри, абы щхьэкIэ уи жьэм мэ Iей къыжьэдех, - жиIащ Мыщэм.

- Мы зэхэсхыр сыт! Угурбиян гуэр си гугъащ уэ. Хьэмэрэ ауан сыкъэпщIу ара? - жиIэри Аслъэныр къытехэащ, зэ еузгъуэ фIэкIа имыщIу щIэу еуэри, дыгъужьыр кIрИудащ.

МащIэрэ щыпсэ дыгъужьыр, куэдрэ щылъа, сытми, зэгуэр зыкъащIэжри, и нэр къызэтрихмэ, шыр бгъэутмэ - къащтэ.

- Сыту шы делэIуэ сриухэллат, - гъумэтIымащ дыгъужьыр, - къеджэкIэ зэрызмыщIэр ищIэртэкъым. Сытыт и фIалъэ лъакъуэм щIэлъ налым тетхар зэрищIынури?

Пианинэ сеуэфыну?

МафIэсым хэхуэу зи Iэхэр уха бжьу иса лIыр и узынщагъэм къыкIэлъыплъ дохутырым йоупщI:

- Си Iэхэм бинтыр кIэрыфхьжмэ, пианинэ сеуэфыну? - Си гугъэмкIэ, уеуэфынущ, - и щхьэр ещI дохутырым.

- Сыту тельыджкэ куэд яхуэзэфIэкIрэ мы дохутырхэм! Сэ игъащIэм пианинэ сеуэфу щытакъым, куэд дыдэ щIауэ сохъуапсэ!

● Хэкужь жыг хадэм

Дэжьей Iэрысэ, дей цIыкIу Iэрысэ, дей

(Фундук, орешник)

ДЭЖЬЕЙ IЭРЫСЭ къэгъэкIыным Адыгэ Хэкужьым къызэрымыкIуэу ныбжьыщхуэ щIэщ, псом хуэмыдэу Шапсыгъ, Убых, Натхъуэдж хэгъуэгуэхэм я деж. Абы и пэжагъым щыхьэт техъуэхэм ящыщщ нобэр къызэдэсым дэжьей Iэрысэ пхъэщхьэмыщхьэр (дэжьеир, дэ цIыкIур) адыгэхэм хабзэ зэмылIэужьыгъуэхэм деж шхыныгъуэу, къинэмыщIу къызэрыщагъэсэбэпыр.

Хы ФIыцIэ Iуфэм щыпсэу адыгэхэм дэжьей Iэрысэр куэду къэгъэкIыным мыхьэнэщхуэ иратурэ ижь лъандэрэ къыщIекIуэкIам къыумылъытэнкIэ мыхъун щхьэусыгъуэ иIэжщ. Псом япэу, зи гугъу тщIы хэгъуэгур зэрыщыткIэ мэзылъэщ, хуабапIэщ, дэжьей Iэрысэр дзгъуэ дыдэу щIыпIэм йоэзгъ. ЕтIуанэу, дэжьей кушIэм процент 61 - 71,5-м нэсу цIыхух деж кIэ зэгъ икIи щхьэпэ дагъэ зэрыщIэтым, къуэату (белок) процент 15 - 18-м щIигъу зэрыхэлъым, IэфIу проценти 3 - 10 зэриIэм дэр шхыныгъуэфI дыдэхэм хагъэхьэ, уеблэмэ гъавэм, лым пагъэув.

Дэжьей Iэрысэр ди хэгъуэгурэм къызэрыщагъэкIрэ цIыхухэм къызуэмыгубзыхыкIэ ныбжь зэриIэм, ижьижьыжьм ди Хэкужьым къэкIыгъэ Iэрысэр ирахыу Хышхуэ Iэгъуэблагъэм щыпсэу лъэпкъхэм зэралэрыхьар щIэныгъэлIхэм щхьэтехауэ жаIэ. Псалъэм папщIэ, академик Жуковский П. М. и лэжьигъэхэм мыпхуэдэ гупсысэ куухэм дыкъыщоджэ: «Дэжьейр цIыхухэм къызэрагъэсэбэп лъандэрэ къызэрымыкIуэу куэд щIащ. Кавказыр мыхъумэ Iирыгъуэ зы щIыпIэкIэ ижь-ижьыжьм щыIакъым дэжьей мэз цIыкIухэр примитив дэжьей жыг хадэ зэращI реликт бгъэдыхьэкIэ... Жыгей мэзыжьхэр паупщIа и ужькIэ ямывэу къанэ щIы зэпыльыпIэхэмрэ джабэхэмрэ къыщыкI дэжьейхэм цIыхур кIэдыплъурэ, хуэмурэ Iэрысэ ящIырт.

Феофраст, Софокл, Вергилий, Колумелэ, IуэгъуэщI классикхэмри я тхыгъэхэм дэжьейм щытепсэлъыхь щIыпIэхэм уэрыщыхуэзэм къикIыр я зэманым дэжьей Iэрысэр Хышхуэ Iэгъуэблагъэм къыщагъэкIыу зэрыщытя къудейращ... Дэжьей Iэрысэ лIэужьыгъуэхэмрэ абыхэм я зэхуаку къыдэкIыжа тумэхэмрэ ижь-ижьыж лъэхъэнэм Кавказым и хы фIыцIэ Iуфэхэм щыIэ бгылъэ хэгъуэгурэм, Понтым ирахри, Хышхуэ Iэгъуэблагъэм яхьауэ щытащ.

Академик Жуковский П. М. нэгъэсауэ IупщIу жеIэ дэжьейр пасэ зэманым Iэрысэ зыщIу Хышхуэ Iэгъуэблагъэм щыпсэуа лъэпкъ зызыужьыхэм яIэрыгъэгъэхьауэ щытар Адыгэ Хэкужьыр зэрыарар.

Къэбэрдей адыгэхэм хуэдэу жыг хадэ гъэкIынкIэ IэкIуэльакIуэ зыхъэл, Iэмалыщ Iэхэр къэзыгъэсэбэпыщ Кавказым, Урыгей, уеблэмэ СССР-у щыта щIыпIэхуэм зы лъэпкъ къыпхуищынукъым. АдэкIэ дыIэбэнщи, нобэрей Шапсыгъым мин 12 - 15 нэхъ мыхъужу иц адыгэхэм Iэщ Iыб ящIакъым дэжьей Iэрысэм елэжьыныр, пасэрей дэжьей лIэужьыгъуэхьэр хъумэнымрэ егъэфIэкIуэнымрэ.

«Мылъкум ефэкI хъугъуэфIыгъуэ» тхылъым къытхьжащ.

● Чэнджэщхэр

ПыIэ, пщэдэлъ хуэдэхэр

Цы зэхуэмыдэхэм кыхэщIыкIа пыIэхэр, пщэдэлъхэр, пщампIэшхуэхэр, щубэхэр нэхъыбэр зекIуэнущ, зыхуей хуэзэу фIыкIэлъыпIэм...

* * *

Псом япэрауэ, апхуэдэ хъэпшыпхэр къабзэу бгъэтIылъыжьыкI хуейщ. КыщыпжьащIауэ, щIэх-щIэхыыгъэ жьы щIегъэхупхъэщ, утхыпщIыпхъэщ.

* * *

Уэшхым, уэсым ухэта нэужь, цым къыхэщIыкIауэ пщыгъ хъэпшыпыр япэ щыкIэ гъэгъущыжьын хуейщ, итIанэ абы хуэщIа щеткэ щыкIуэкIэ тельэщIыхьынкр Iэмал зимыIэщ.

* * *

Апхуэдэ хъэпшыпхэм дагъэ теткIуамэ, бжьыгъэ хъуамэ, бензинкIэ ирагъэкIыж.

* * *

ПщампIэ, пыIэ, пщэдэлъ хуэдэхэр пIалъэ кIыхькIэ къамыгъэсэбэпыну щагъэтIылъыжьам деж тхылъымпIэм кIуэпIашхьэри, коробкэм ираIхьэ.

● Фэ фщIэрэ?

КъэкIыпгъэхэм зэреджэр

Бад - ладанник крымский
Ахъуо - инжир, фиговое дерево
Бжьэхуц - хлопчатник
Аму - бутень клубненосный
Бзамэ - свинорой пальчатый
Дадий - душица обыкновенная
Гуузгын - анис
Дахэ - белена черная
ЕмынэгъалIэ - зверобой продырявленный
КIарц - акация белая
Къазуц - горец птичий
Лэщц - бирючина обыкновенная
МамкъутIэрысей - малина обыкновенная
Мей - яблоня дикая
Пэпащ Iэ - барбарис
Партыхуптхьыжь - кукуруза кремнистая красная
Тэрджэм - жимолость

● Лъэпкъ шхыныгъуэхэр

Прунж гъэва, гъэдия IэфI

Халъхьэхэр (цIыхуищ Iыхьэ): псыуэ - г 400, шыгъуу - г 2, прунжу - г 80, фошыгъуу - г 30, чыщмыщу - г 30, чыщмыщыр зэрагъэвэн псыуэ - г 100, шатэу - г 250, шхуэ - г 250.

Шыгъу зыхэлъ псы къэкъуалъэм прунж лъэсар хакIутэри, къимыкIым щхьэкIэ, зэIащIэурэ зэ къытрагъэкъуалъэ, тхъурымбэр къытрахыурэ. ИтIанэ мафIэр ешэхауэ, и щхьэр тепIауэ, зэIамыщIэу дакъикъэ 15-20-кIэ къагъавэ. Прунж вар къъуэнэм иракIри псы гъэва щIыIэ щIагъэж, кхъуэнэр ягъэсысурэ. Прунжыр фальэм иралъхьри фошыгъум и ныкъуэр тракIутэ, и щхьэр трапIэжри упщIыIуху щагъэт. Апщондэху чыщмыщыр ялъэс, кIэструлым иралъхьэ, псы хуабэ тIэкIу щIакIэ, фошыгъу къэнар хакIутэжри мафIэ щагъэм тету дакъикъи 5-6-кIэ къагъавэ. Фошыгъупсыр щыщIефри чыщмыщыр плъыжь фIыцIафэ мэхъу. Ар ягъэупщIыIури прунж вэ упщIыIуам хакIутэ, хуэсакъыкуэр бжэмышхкIэ фIыуэ зэхагъэзэрыхь. Абы шхурэ шатэрэ хакIэри аргуэру зэIащIэ. Прунж гъэва IэфIыр гъэмахуэ шхыну ябж, щIыIэу яшх.

Мэлыл, бжьыныху шыпс и гъусэу

Халъхьэхэр (цIыхуищ Iыхьэ): мэлылу - г 800, зэрагъэвэну псыуэ - г 800, шыгъуу - г 6, бжьыныщхьэ укъэбзауэ - г 30, пхъы укъэбзауэ - г 20, губгъуэпхъыу - узыхуейм хуэдиз.

Мэлылыр Iыхьэ-Iыхьэурэ зэтрапIэри хьэзыр хуэку сыхьэт 1,5-2-кIэ ягъавэ, тхъурымбэмрэ дагъэмрэ къытрахыурэ. Лыр вэным дакъикъэ 20-25-рэ къэнэжауэ, шыгъу, бжьын, щы-плIыуэ упщIэтауэ пхъы, губгъуэпхъ тхьэмпитIщы халъхьэ. Лы вар лэпсым къыхамыхыу бахъэ пщтырыр ягъакIуэ, итIанэ чымчыркIэ къыхахыурэ тепщэчым иралъхьэ. Пщтыру яшх. Iэнэм бжьыныху шыпс и гъусэу трагъэувэ. Пластэ, щIакхъуэ дашх. Лыр ящIу нэужь, лэпс пщтыр зэ трафыхьыжь. Абы лэпс тепхэ зэхэпщIыкIэ хьунущ.

КЪУБАТИЙ Борис.

НапэкIуэцIыр зыгъэхъэзырар НЭЩIЭПЫДЖЭ Замирэщ.

● ЦыкIухэм факъыхуеджэ

ТхьэкIумэкIыхь Iущыцэ

Бирмэ тауры хъ

ЕУЭЩ АБИ, мэзым щыпсэуащ зэгъэнэгъуащ - зы Мыщэ лъэбыщэжь, зы Номин хьилэшы, зы ТхьэкIумэкIыхь Iущ.

Зэхуэдэмэ ахэр махуэкIи, зэхъурджауэу щIадзэнт. Апхуэдэхэм деж къэхурат: Мыщэмрэ Номинымрэ тIу зэрыгъэхъужыри, ТхьэкIумэкIыхьыр ауан ящIын щIадзэрт. Мыщэ лъэбыщэжьым жиIэт:

- Еплъыт, ТхьэкIумэкIыхь. ЩыкIужьей, сэ си инагъым, си къарууфIагъым. Сыхуеймэ, зэ еузгъуокIэ уи псэр хэзудыфынущ.

Мыщэжьым къыдежьуу Номинри пIэрэIарэт:

- Сэ схуэдэу Iэззу жыгым дэпщеифын зыри нэгъэщIщыIэкъым. КIапжкIэ сыкIэрыщIауэ жыгым сыфIэлъыфщ. Уэ, ТхьэкIумэкIыхь дзыгъэпсэм, ар дыдэри пхуэзфIэкIынукъым.

Мис апхуэдэу зы махуэ гуэрым зэхъурджэуэжу ахэр здэщытым, ямыщIэххуу Аслъэныжьыр къабгъэдыхащ. Мэз псэущхьэхэм я тепщэр апхуэдизкIэ мэжэIатаи, зэгъэнэгъуищри зэуэ иригъэлъэтхьыну хьэзырт.

Аслъэным япэ щIыкIэ Мыщэ лъэбыщэжьым зыхунгъэзащ:

- ИЭт, болацэжь, къызжелэфыт, сытыми сэ къыжьэдхыр?

Ар жиIэри, Аслъэным и жьэр ину зытрихащ.

- Зиусхьэну зи щIыхьыр лъагэ! Уэ лы куэд бошри, абы щхьэкIэ уи жьэм мэ Iей къыжьэдех, - жиIащ Мыщэм.

- Мы зэхэсхыр сыт! Угурбиян гуэр си гугъащ уэ. Хьэмэрэ ауан сыкъэпщIу ара? - жиIэри Аслъэныр къытехэащ, зэ еузгъуэ фIэкIа имыщIу щIэу еуэри, дыгъужьыр кIрИудащ.

МащIэрэ щыпсэ дыгъужьыр, куэдрэ щылъа, сытми, зэгуэр зыкъащIэжри, и нэр къызэтрихмэ, шыр бгъэутмэ - къащтэ.

- Сыту шы делэIуэ сриухэллат, - гъумэтIымащ дыгъужьыр, - къеджэкIэ зэрызмыщIэр ищIэртэкъым. Сытыт и фIалъэ лъакъуэм щIэлъ налым тетхар зэрищIынури?

Пианинэ сеуэфыну?

МафIэсым хэхуэу зи Iэхэр уха бжьу иса лIыр и узынщагъэм къыкIэлъыплъ дохутырым йоупщI:

- Си Iэхэм бинтыр кIэрыфхьжмэ, пианинэ сеуэфыну? - Си гугъэмкIэ, уеуэфынущ, - и щхьэр ещI дохутырым.

- Сыту тельыджкэ куэд яхуэзэфIэкIрэ мы дохутырхэм! Сэ игъащIэм пианинэ сеуэфу щытакъым, куэд дыдэ щIауэ сохъуапсэ!

● ФызыкIэлъыплъыж

ГуакIуэу фыщытыну фыхуеймэ...

Фи щIыфэр дахэу, щабэу щытыну фыхуеймэ, зыщцывгъэпскIкIэ мыпхуэдэ Iэмалхэр къэвгъэсэбэп хъунущ.

* * *

Фызыхуеннур. Фо бжэмышхышхуэу 3, шэлитр 1,5-рэ, щыгъу бжэмышхышхуэ.

Зэрагъэхьэзырыр. Фор псы кIэхъуэгъэм щхьэщыгъу богъэтатIэри, щэр хьбокIэ. Ар зэщIыщ хъуху зэIыпщIа нэужь, щыгъур хыбодэз.

Къызэрагъэсэбэпыр. Бгъэхьэзыра зэхэлъыр псы хуабэ зэрыт ваннэм хывокIэри, дакъикъ 15-кIэ фыхэсщ. ЗывгъэпскIа нэужь, фи щIыфэм крем гуэр щыфхуэжьыныр нэхъ къезэгъыщ.

* * *

Фызыхуеннур. Фо бжэмышхышхуэу 2, зы лимон, щатэпс грамм 500.

Зэрагъэхьэзырыр. Фор ягъэткIури, лимон упщIэтар халъхьэ. Фыыуэ зэIыпщIа нэужь, дакъикъэ 20-кIэ хуабапIэм щыбогъэт. ИтIанэ щатэпсыр хыбокIэри, зэIыбощIэ.

Къызэрагъэсэбэпыр. Хьэзыр хъуа зэхэлъыр ваннэм ит псым хывокIри, дакъикъэ 20-кIэ фыхэсщ. ЗывгъэпскIа нэужь, фи щIыфэм крем гуэр щыфхуэжьыныр нэхъ сбэпщ.

* * *

Фызыхуеннур. грейпфрут упщIэтауэ бжэмышхышхуэу 5, лимон упщIэта бжэмышхышхуэу 4, хьм кхыхаха щыгъу бжэмышхышхуэу 2.

Зэрагъэхьэзырыр. Пхъэщхьэмыщхьэр ваннэм хыболъхьэри, щыгъур ужькIэ хыбокIуэгъ.

Къызэрагъэсэбэпыр. Мыпхуэдэ ваннэм уи щIыфэр дахэ зэрищIым нэмыщIи, щхьэ зэIыпщIхьэщIех. Абы папщIэ ваннэм дакъикъэ 15 хуэдизкIэ ухэсын хуей къудейуэ аращ

● Хэкужь жыг хадэм

Дэжьей Iэрысэ, дей цIыкIу Iэрысэ, дей

(Фундук, орешник)

ДЭЖЬЕЙ IЭРЫСЭ къэгъэкIынымАдыгэ Хэкужьым къызэрымыкIуэу ныбжьыщхуэ щIэщ, псом хуэмыдэу Шапсыгъ, Убых, Натхъуэдж хэгъуэгуэхэм я деж. Абы и пэжагъым щыхьэт техъуэхэм ящыщщ нобэр къызэдэсым дэжьей Iэрысэ пхъэщхьэмыщхьэр (дэжьеир, дэ цIыкIур) адыгэхэм хабзэ зэмылIэужьыгъуэхэм деж шхыныгъуэу, къинэмыщIу къызэрыщагъэсэбэпыр.

Хы ФIыцIэ Iуфэм щыпсэу адыгэхэм дэжьей Iэрысэр куэду къэгъэкIынымыхьэнэщхуэ иратурэ ижь лъандэрэ къыщIекIуэкIам къыумылъытэнкIэ мыхъун щхьэусыгъуэ иIэжщ. Псом япэу, зи гугъу тщIы хэгъуэгур зэрыщыткIэ мэзылъэщ, хуабапIэщ, дэжьей Iэрысэр дзгъуэ дыдэу щIыпIэм йоэзгъ. ЕтIуанэу, дэжьей кушIэм процент 61 - 71,5-м нэсу цIыхух деж кIэ зэгъ икIи щхьэпэ дагъэ зэрыщIэтым, къуэату (белок) процент 15 - 18-м щIигъу зэрыхэлъым, IэфIу проценти 3 - 10 зэриIэм дэр шхыныгъуэфI дыдэхэм хагъэхьэ, уеблэмэ гъавэм, лым пагъэув.

Дэжьей Iэрысэр ди хэгъуэгурэм къызэрыщагъэкIрэ цIыхухэм къызуэмыгубзыхыкIэ ныбжь зэриIэм, ижьижьыжьм ди Хэкужьым къэкIыгъэ Iэрысэр ирахыу Хышхуэ Iэгъуэблагъэм щыпсэу лъэпкъхэм зэралэрыхьар щIэныгъэлIхэм щхьэтехауэ жаIэ. Псалъэм папщIэ, академик Жуковский П. М. и лэжьигъэхэм мыпхуэдэ гупсысэ куухэм дыкъыщоджэ: «Дэжьейр цIыхухэм къызэрагъэсэбэп лъандэрэ къызэрымыкIуэу куэд щIащ. Кавказыр мыхъумэ Iирыгъуэ зы щIыпIэкIэ ижь-ижьыжьм щыIакъым дэжьей мэз цIыкIухэр примитив дэжьей жыг хадэ зэращI реликт бгъэдыхьэкIэ... Жыгей мэзыжьхэр паупщIа и ужькIэ ямывэу къанэ щIы зэпыльыпIэхэмрэ джабэхэмрэ къыщыкI дэжьейхэм цIыхур кIэдыплъурэ, хуэмурэ Iэрысэ ящIырт.

Феофраст, Софокл, Вергилий, Колумелэ, IуэгъуэщI классикхэмри я тхыгъэхэм дэжьейм щытепсэлъыхь щIыпIэхэм уэрыщыхуэзэм къикIыр я зэманым дэжьей Iэрысэр Хышхуэ Iэгъуэблагъэм къыщагъэкIыу зэрыщытя къудейращ... Дэжьей Iэрысэ лIэужьыгъуэхэмрэ абыхэм я зэхуаку къыдэкIыжа тумэхэмрэ ижь-ижьыж лъэхъэнэм Кавказым и хы фIыцIэ Iуфэхэм щыIэ бгылъэ хэгъуэгурэм, Понтым ирахри, Хышхуэ Iэгъуэблагъэм яхьауэ щытащ.

Академик Жуковский П. М. нэгъэсауэ IупщIу жеIэ дэжьейр пасэ зэманым Iэрысэ зыщIу Хышхуэ Iэгъуэблагъэм щыпсэуа лъэпкъ зызыужьыхэм яIэрыгъэгъэхьауэ щытар Адыгэ Хэкужьыр зэрыарар.

Къэбэрдей адыгэхэм хуэдэу жыг хадэ гъэкIынкIэ IэкIуэльакIуэ зыхъэл, Iэмалыщ Iэхэр къэзыгъэсэбэпыщ Кавказым, Урыгей, уеблэмэ СССР-у щыта щIыпIэхуэм зы лъэпкъ къыпхуищынукъым. АдэкIэ дыIэбэнщи, нобэрей Шапсыгъым мин 12 - 15 нэхъ мыхъужу иц адыгэхэм Iэщ Iыб ящIакъым дэжьей Iэрысэм елэжьыныр, пасэрей дэжьей лIэужьыгъуэхьэр хъумэнымрэ егъэфIэкIуэнымрэ.

«Мылъкум ефэкI хъугъуэфIыгъуэ» тхылъым къытхьжащ.

● Чэнджэщхэр

ПыIэ, пщэдэлъ хуэдэхэр

Цы зэхуэмыдэхэм кыхэщIыкIа пыIэхэр, пщэдэлъхэр, пщампIэшхуэхэр, щубэхэр нэхъыбэр зекIуэнущ, зыхуей хуэзэу фIыкIэлъыпIэм...

* * *

Псом япэрауэ, апхуэдэ хъэпшыпхэр къабзэу бгъэтIылъыжьыкI хуейщ. КыщыпжьащIауэ, щIэх-щIэхыыгъэ жьы щIегъэхупхъэщ, утхыпщIыпхъэщ.

* * *

Уэшхым, уэсым ухэта нэужь, цым къыхэщIыкIауэ пщыгъ хъэпшыпыр япэ щыкIэ гъэгъущыжьын хуейщ, итIанэ абы хуэщIа щеткэ щыкIуэкIэ тельэщIыхьынкр Iэмал зимыIэщ.

* * *

Апхуэдэ хъэпшыпхэм дагъэ теткIуамэ, бжьыгъэ хъуамэ, бензинкIэ ирагъэкIыж.

* * *

ПщампIэ, пыIэ, пщэдэлъ хуэдэхэр пIалъэ кIыхькIэ къамыгъэсэбэпыну щагъэтIылъыжьам деж тхылъымпIэм кIуэпIашхьэри, коробкэм ираIхьэ.

● Партхэр

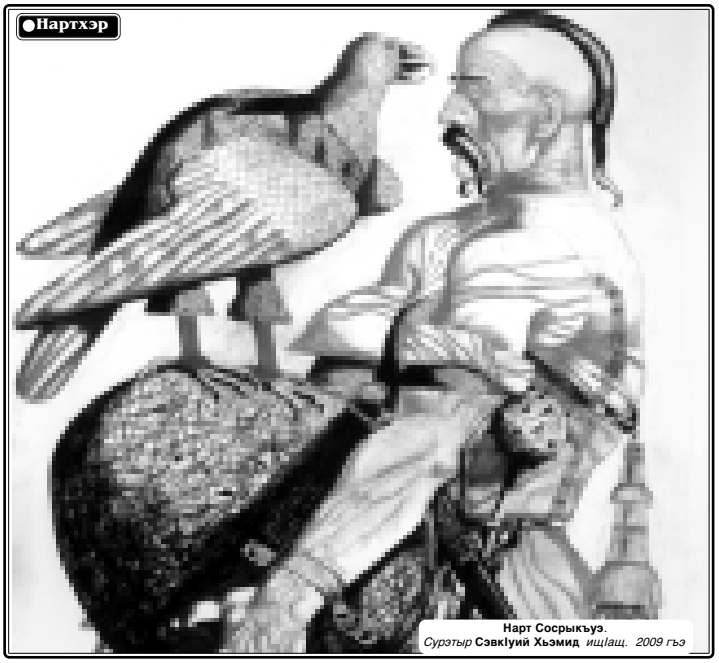

Нарт Сосрыкъуэ.
Сурэтыр **Сэвкiуий Хьэмид** *ищIащ. 2009 гъэ*

Псалъэзэблэдз

ЕкIуэкIыу: 1. ..., апщий! 2. Нэхьапэм адыгэхэр унафэщIым, Iэтащхьэм зэреджэу щыта. 6. ... щIакъуэнэ хъуркъым. 8. Зэран хьууэ хадэхэм, хьэсэхэм къыщIэкI удз гъуэжь. 10. Пасэрей гъущI пыIэ. 12. Уафэм кьех мыл тыкъыр щыкIу. 13. Мурльымэнхэм я дин IэхуущапIэм и нэхьыжьым зэреджэ. 14. КъэралитI Iэщхьэ зэпэщIэувэнщхьэ. 15. Бдзэжьей лIэужьыгъуэ. 16. Хадзэжьей. 17. Абы хьэтыкъкIи, мэжаджэкIи, хьэлукIи йоджэ. 20. Уэлэхьи, ... сымычын! 22. Щхьэгъуэсэм и щыпхъу. 24. Адыгэ художник цIэрыIуэ. Е зэмыщ, Сочинскэ къриху жьы щыIэтыIэ. 33 Пхъэ сахуэ. 34. Анэр нэм хуэдэщи, адэр ... хуэрэщ. 35. Уи щхьэ мыуэзам ... иумышэкI. 36. Цыху ткIий, гущIэгъуншэ. 41. Нэхьапэм зыхуэзэфIэкI адыгэхэм нэгъуэщI унагъуэ щрагъэпIу щыта я быным зэрджэ. 42. КъурIэн цIыкIу. 44. БгитI зэхуаку. 45. ПхъащIэ Iэмэпсымэ. 46. Пасэрей фоч. 48. Къэбэрдейм и нужьрей пшы ... Куйыку Жанхъ уэт. 50. Сабийр си анэмэтщ, и ... хэзмыгъэхуу пхуэсхьумэнщ. 51. Зауэ зэманым фочыпэм палъхьэу щыта гъущI папщIэ. 52. Бжэныфэм кыыхаха вакъапхъэ. 54. Къуэш ... нэхьрэ ныбжьэгъуфI. 55 Хэку зауэшхуэм лIыхьужьу хэта, Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыубэ тхакIуэ, щIэныгъэлI. 56. Тэрч районым щыщ къуажэ. 58. ИкIута ... хьужьрыкъым. 59. ... техьэ тенэркъым. 60. Псыр зэкIэщIэзыпхъ пэгун, кумбыгъэ. 61. Iумыл. 62. Совет властым и зэманым зэхъуэзэхуэм щытекIуэ лэжьакIуэ гупхэм ирату щыта щэкI плъыжь. 63. Жыг льагэ.

Къехьу: 1. Дунейр щыщIыIэм, щыуэлбанэм деж щыхьэ фIапхъуэ, пщэм къращэкI. Ди зэманым апхуэдэ зезыхьэр нэхъ мащIэ хъуащ. 3. НэгъуэщIхэм хамыгъэгъуэщэн щхьэкIэ Iэщым традзэ дамыгъэ. 4 Псы Iуфэ льагэ е бгы щыхупIэ. 5. Фадэ гуащIэ. 7. ЧнутIым нэгъуэщIу зэреджэ. 9. Нарт лIыхъужь. 11. Дзэлыкъэ районым щыщ къ уажэ. 18. Уэсым ещхьу щыIэм къытохэ. 19 ... зэхуащI хуэдэу, вагъуэ щыкIуэр цIур т. 20. У анэм ибгъу зырызым фэ кIапсэкI кIэрыщIа лъакъуэ игъэувапIэ. 21. Жыгыр куэду Iуву щызэхэтщIыпIэ. 22. И инагъкIэ жызымым хуэдэну, пхъащхьэмыщхьэ къащхьэуэ-фIыцIафэ. 23. Iэщ гупышхуэ. 28. ... хиса жыгыр мэгъу. 29. МафIэ псыгъуэ кIыхь къыдидзэ у, уафэм кьыщоуэ. 31. Щыхь ин лъэпкъ. 32. ПхъащIэ Iэмэпсымэ. 37. Адыгэ уэрэджыIакIуэ цIэрыIуэ, тхакIуэ, ди лъэпкъым къыдекIуэкI хъыбарыжь, уэрэдыжь, псальэжь куэд зэхуэзэпхъэсхьэ. 38. ЩыкI къыжьащIыкI къэжьащIэ. 39. ... и фэр и бийщ. 40. Адыгэ критик цIэрыIуэ Сокъур ... 42. Къуат. 43. Жыгей е бжей пхъэбгъум ксыхэщIыкIа кумбыгъэ ин. 45. Щхьэгъусэм кыыбгъащIэжьыжьа лIыхьуб э. 47. Бгырыпхыщхэ. 49 Ди республикэм щыщ район. 52. Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым и ректору щыта. 53. Гъавэ лIэужьыгъуэ. 55. Къуэм и щхьэгъусэ. 57. Укра